

Ilustroval Alan Lee

ARGO

John Ronald Reuel Tolkien

PŘÍBĚHY Z NEBEZPEČNÉ ŘÍŠE

Z anglického originálu *Tales from the Perilous Realm*,
vydaného nakladatelstvím HarperCollinsPublishers v Londýně v roce 2008,
přeložili Stanislava Pošustová-Menšíková, Petr Štěpán (Příhody Toma Bombadila)
a Jan Čermák (O pohádkách).

Ilustrace Alan Lee.

Předmluva Tom Shippey.

Přebal, vazbu a grafickou úpravu
podle předlohy Matouše Příkryla zhotovil Vladimír Fára.

Redakce Viktor Janiš.

Odpovědný redaktor Vít Penkala.

Technický redaktor Milan Dorazil.

Korektury Soňa Čapková.

Vydalo nakladatelství Argo,

Milíčova 13, 130 00 Praha 3,

www.argo.cz, argo@argo.cz,

v roce 2024 jako svou 5712. publikaci.

Vytiskla tiskárna Akcent.

Vydání v tomto souboru první.

ISBN 978-80-257-4609-7

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod KOSMAS

sklad: KOSMAS s.r.o. Za Halami 877

252 62 Horoměřice

tel: 226 519 383; e-mail: odbyt@kosmas.cz,

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v přátelském internetovém knihkupectví

www.kosmas.cz

Faerie je nebezpečná zem, na neopatrné tam číhají jámy a troufalce pohlcují jeskyně. (...) Říše pohádek leží daleko a hluboko a vysoko a je plná mnoha rozličných věcí: lze tu nalézt všeliká zvířata a ptáky, bezbřehá moře a nespočetně hvězd, krásu, jež očarovává, a na každém kroku nebezpečí, radost i smutek, ostré jak meč. Člověk se snad může považovat za šťastného, že do té říše zabloudil, avšak samo její bohatství a podivuhodnost poutají jazyk poutníka, jenž by o nich chtěl vyprávět. A dokud tam přebývá, není radno, aby se příliš vyptával, jinak se brány uzavřou a klíče od nich budou ztraceny.

*J. R. R. Tolkien**

* *Z přednášky O pohádkách, se kterou Tolkien vystoupil 8. března 1939. V úplnosti je otištěna na konci této knihy.*

Nevíme, kdy začal Tolkien přemítat o Nebezpečné říši „Faërii“ („pohádkové říši“). Ve svém eseji „O pohádkách“, který najdete na konci této knihy, přiznává, že v dětství ho pohádky nijak zvlášť nezajímaly: byly prostě jedním z mnoha zájmů. „Pravý smysl“ pro pohádky v něm podle jeho slov „probudila na prahu dospělosti filologie a k plnému životu přivedla válka“. Zřejmě to přesně tak bylo. První z děl, v nichž projevil zájem o „fairies“ (neboli elfy), byla, pokud víme, báseň „Slunce v lese“, napsaná v roce 1910, když bylo Tolkienovi osmnáct a ještě chodil do školy krále Edwarda v Birminghamu. Do konce roku 1915, v němž dosáhl titulu na oxfordské univerzitě, vzápětí nastoupil do armády a šel bojovat do první světové války, jich napsal ještě několik. V některých se už objevily hlavní prvky toho, z čeho se vyvine jeho mytologie o Faërii. Do konce roku 1917, který strávil převážně ve vojenské nemocnici nebo čekáním, až ho znovu uschopní k činné vojenské službě, napsal první náčrt příběhů, které po šedesáti letech vyjdou v *Silmarillionu*, a v jeho mysli už z velké části nabyla podobu Středozem i Elfie ležící daleko za ní.

Co se dělo pak, je dlouhý příběh, o němž teď víme mnohem víc než dřív, ale stručně a působivě jej shrnul sám Tolkien v pohádce „List od Nimrala“. Obecně se uznává, že příběh má silné autobiografické rysy, jen spisovatel Tolkien – nenapravitelný nimral, jak si sám říkal – se proměnil v malíře Nimrala. Příběh vypráví, jak Nimral pilně pracoval na rozličných obrazech, ale zvláště ho zaujal jeden z nich. Začal prostě jako jediný list, ale pak se z něho stal strom, ze stromu vyrostl Strom a za ním se začala otvírat celá krajina: „Objevil se tam les táhnoucí se

napříč a hory se sněhovými čepičkami.“ Tolkien píše, že Nimral „ztratil zájem o své ostatní obrazy, nebo je vzal a připíchl na okraje svého velkého obrazu“.

I to je přesný popis toho, co Tolkien očividně dělal během dvacátých, třicátých a čtyřicátých let. Celých třicet let pracoval na různých variantách příběhů ze „Silmarillionu“, občas napsal nějakou báseň (často vyšla anonymně), skládal jiné příběhy, které ne vždy zapsal; někdy je původně vyprávěl jen svým dětem. Jedním z nich byl původně i *Hobit*, situovaný do Středozemě, ale zpočátku se jen letmo dotýkal elfské historie silmarilů. Byla to vlastně odbočka. Další odbočkou byl *Pán prstenů*, tentokrát vycházející z *Hobita*. Původně vznikala, protože si nakladatel velmi přál pokračování *Hobita*. Tolkien ovšem přesně jako Nimral začal brát to, co napsal dříve, a „připichovat to na okraje“. Tom Bombadil, který vznikl jako jméno dětské hračky, se roku 1934 objevil v tisku jako hrdina básně a pak se z něho stala snad nejzáhadnější postava ve světě *Pána prstenů*. Toto dílo do sebe vtáhlo i jiné básně, někdy žertovné, jako například rýmovačka Sama Křepelky „Olifant“, která poprvé vyšla roku 1927, někdy vážné a smutné, jako varianta příběhu o Berenovi a Lúthien, kterou přednáší na Větrově Chodec a která – opět – vychází z básně uveřejněné roku 1925 a založená je na příběhu napsaném ještě dříve.

Nemůžeme si být jisti, co bylo tím „listem“, který Tolkiena původně inspiroval a co mínil „Stromem“, i když „les táhnoucí se napříč“ krajinou velmi připomíná enty. Ta malá alegorie však dále potvrzuje to, co Tolkien řekl jinde, totiž že „pohádky“, bez ohledu na to, kdo je vypráví, nejsou ani tak o pohádkových bytostech („fairies“), jako spíš o Pohádkové říši („Faërii“), o Nebezpečné říši jako takové. Tolkien dokonce tvrdil, že vlastně není mnoho pohádek o opravdových pohádkových bytostech, ba ani o elfech, a většina – ze skromnosti nedodal: pokud je nenapsal sám Tolkien – ani není příliš zajímavá. Většina dobrých pohádek je o „dobrodružstvích lidí v oné Nebezpečné říši či na jejím přízračném pomezí“, což je velmi přesný popis Tolkienových vlastních příběhů o Berenovi na hranicích Doriathu, o Túrinových šarvátkách v okolí Narogothrondu nebo o Tuorově úniku při Pádu Gondolinu. Tolkien se nikdy úplně nesmířil se samotným pojmem „fairy“. Slovo se mu protivilo

jako výpůjčka z francouzštiny – anglické slovo je „elf“ – a protivil se mu celý viktoriánský kult elfů jako mrňavých, roztomilých, nanicovatých tvorečků, kteří byli nejednou využíváni v dětských příbězích s mravním ponaučením a často byli nenapravitelně vyumělkováni. Ve svém eseji „O pohádkách“ (vyšel roku 1945 v pamětním sborníku pro Charlese Williamse jako rozšířená verze přednášky pronesené v roce 1939 na počest sběratele pohádek Andrewa Langa) se netají snahou napravit vědeckou terminologii a zároveň i vkus veřejnosti. Tolkien soudil, že tomu rozumí lépe, že se dotýká starších, hlubších a působivějších pojetí, než jaká znali viktoriáni, i tak vzdělaní jako Andrew Lang.

Tolkien sice neuznával „fairies“, ale celou duší uznával samotnou Faërii jako zemi, kde – slovy Bilba Pytlíka – může člověk slyšet o „dracích a skřetech a obrech a zachráněných princeznách a nečekaném štěstí synů chudých vdov“. Pohádky a básně v této knize ukazují, jak si Tolkien zkoušel různé přístupy k takovým i onakým nebezpečným říším. Všechny byly sugestivní, originální, nezávislé. Dá se říci, že představují obrazy, které Nimral *nepřipíchl* „na okraje svého velkého obrazu“. Ukazují lákavé směry, které by bývalo možné ještě probádat, například pozdější nenapsanou historii Malého království sedláka Jiljího z Oujezda. A odhalují nám značně odlišné podoby Tolkienovy inspirace rozprostřené do období nejméně čtyřiceti let, které sahalo od zralého věku do stáří. Náhodou také hodně víme o tom, jak každý z nich vznikl.

Tulák Rover, který vyšel teprve v roce 1998, začal o víc než sedmdesát let dříve jako pohádka s jediným omezeným účelem: utěšit kloučka, který ztratil svého porcelánového pejska. V září 1925 trávil Tolkienova rodina, otec, matka a tři synové (osmiletý John, pětiletý Michael a miminko Christopher) prázdniny v přímořském letovisku Filey v Yorkshiru. Michael v té době velmi miloval maličkého pejska na hraní, kterého všude nosil s sebou. S otcem a bratrem šli na pláž, on ho odložil na zem a šel si hrát, ale když se pro něj vrátili, nemohli ho najít: pejsek byl bílý s černými skvrnami a na bílé oblázkové pláži byl neviditelný. Marně ho hledali celý ten den i nazítří, ale pak se přihnala bouře, zpřevracela celou pláž a dál se hledat nedalo. Tolkien Michaelovi pro útěchu vymyslel historku, v níž Rover nebyl hračka, ale skutečný pes, kterého

v hračku zaklel rozzlobený čaroděj. Pejsek na hraní se pak na pláži potkal s přátelským čarodějem a ten ho poslal na několik výprav, aby se z něho zase stal skutečný pes a vrátil se ke svému původnímu majiteli, chlapečkovi jménem „Číslo dvě“. Příběh se během vyprávění rozrůstal jako všechny Tolkienovy příběhy, byl spolu s několika Tolkienovými vlastními ilustracemi zapsán někdy kolem Vánoc 1927 a konečnou podobu dostal zhruba ve stejné době jako *Hobit*, roku 1936.

Kromě pláže u Filey, kde se Rover setká s písečným čarodějem Psamatem, se kniha *Tulák Rover* odehrává z velké části v trojím prostředí: na osvětlené straně Měsíce, kde má svou věž Muž z Měsíce, na temné straně, kam přicházejí spící děti po měsíční stezce a hrají si v údolí snů, a v podmořském království, kam se odebral rozzlobený čaroděj Artaxerxes a byl tam jmenován do úřadu Pacifického a atlantického mága, neboli PAMa. Na Měsíci i pod mořem najde Rover kamarády, měsíčního psa a mořského psa, kteří se také jmenují Rover, a proto on sám dostane jméno Tulák Rover. Ti tři se každou chvíli dostanou do nějaké šlamastiky, na Měsíci vydráždí Velkého bílého draka, na dně moře vyruší Mořského hada a ten svým zmítáním vyvolá bouři, jako byla ta, která rozmetala pláž ve Filey. Tuláka Rovera mezitím odnese obrovská velryba Uin přes Stínová moře a Čarovné ostrovy až na dohled samotné Elfie a světla Pohádkové říše. – Zde Tolkien téměř dospěl k napojení tohoto příběhu na svou větší mytologii. „To bych to schytala, kdyby se na to přišlo!“ zvolá Uin a rychle se potopí. Víc už se o tom, co se mohlo stát Valinorem, nedovíme.

„To bych to schytala“ vystihuje tón tohoto raného humorného příběhu. Dobrodružství pejsků jsou hravá, zvířata, která je přepravují, racek Chechtal a velryba Uin, jsou přinejhorším blahosklonná, a dokonce i tři Čarodějové, kteří zde vystupují, jsou dobromyslní, nebo, v případě Artaxerxa, poněkud neschopní. Přesto se objevují náznaky čehosi dávnějšího, temnějšího a hlubšího. Velký bílý drak, jehož pejsci zlobí na Měsíci, je zároveň Bílým drakem Anglie z pověstí o Merlinovi, jenž neustále vede válku s Červeným drakem Velšanů; Mořský had připomíná midgardského hada, jenž v den ragnaröku zahubí Thora; mořský pes Rover si vzpomíná na vikinského kapitána, který hodně připomíná pověstného krále Olafa Tryggvasona. V *Tuláku Roverovi* se zjevuje

mýtus, pověst, dokonce i dějiny. Tolkien také nezapomněl, že i pro děti musí být v Nebezpečné říši náznaky nebezpečí. Na temné straně Měsíce jsou černí pavouci, stejně jako šediví, kteří by si pejsky ochotně naložili do marinády, kdežto na světlé straně se objeví „mečatky, brouci skláči s čelistmi jako ocelová past a bledé jednorožky s žihadlem jako kopím... a ještě horší než všechen hmyz byli stínopýři“. A to nemluvíme o „ohavných hemživých potvůrkách“ na cestě zpátky z údolí, kam chodí ve snu děti. Ty by „psíka ve chvíliče chňaply“, kdyby ho neochránil Muž z Měsíce. Přijdou i mořští skřeti a spousta pohrom, která způsobí svými kouzly Artaxerxes. Tolkien už pochopil účinnost náznaku, nevyprávěných příběhů, bytostí a mocností, které (jako Nekromant v *Hobitovi*) zůstávají těsně za obzorem. Ať si logika říká, co chce, čas věnovaný podrobnostem, dokonce i když nikam nevedou, není pouhé „nimrání“.

Humor převládá také v „Sedlákovi Jiljím z Oujezda“, je to však humor jiného druhu, dospělejší, ba dokonce učenecký. I tento příběh začal jako bezprostřední vyprávění dětem: Tolkienův nejstarší syn John vzpomínal, že jednu verzi slyšel, když se rodina schovávala před bouřkou pod mostem, pravděpodobně poté, co se v roce 1926 přestěhovali do Oxfordu. (Jedna z významných scén v příběhu je, jak se drak Chrysophylax vynoří zpod mostu a zažene krále s jeho vojskem na útěk.) V první psané verzi je vypravěčem „Tatínek“ a dítě ho přeruší dotazem, co je to „mušketa“. Příběh se postupně rozrůstal; konečné podoby dosáhl, když jej autor v lednu 1940 předčítal jedné oxfordské studentské společnosti, a nakonec vyšel v roce 1949.

Hned prvním žertíkem je název, protože tu máme dva, jeden v angličtině a jeden v latině. Tolkien předstírá, že příběh přeložil z latiny, a jeho „Předmluva“ napodobuje jakýsi vědecký úvod v ryze blahosklonném tónu. Imaginární vydavatel zlehčuje vypravěčovu latinu, příběh je podle něj užitečný hlavně jako vysvětlení místních jmen, a snobsky pozvedá obočí nad pomýlenci, které „možná upoutá i hrdina sám a jeho dobrodružství“. Příběh se mu však náležitě pomstí. Vydavatel chválí „střízlivé letopisy“ a „historiky Artušova panování“, jenže „rychlé střídání války a míru“, o němž se zmiňuje, pochází ze začátku básně *Pan Gawain a Zelený rytíř*, z pramene tak divuplného a nehistorického, jaký

si jen lze představit. Příběh naznačuje, že „lidové balady“, nad nimiž se vydavatel ušklíbá, jsou popravdě mnohem spolehlivější než učený komentář, který je na ně naroubován. V celém Sedláku Jiljím staré a tradiční vítězí nad učeným a novomódním. Definici toho, co je mušketa, podávají „Čtyři moudří z Volského Brodu“ a jejich definice je citátem z velkého Oxfordského anglického slovníku (*Oxford English Dictionary*), který v Tolkienově době měl už čtyři po sobě jdoucí redaktory. Jiljího mušketa ovšem definici neodpovídá, a přesto funguje. U královského dvora tou dobou „obyčejné těžké meče“ „vyšly z módy“, a král jeden posle jako něco bezcenného darem Jiljímu, jenže ten meč je „Chvostohryz“ (nebo, trváme-li na latinském názvu, „Caudimordax“) a Jiljího tváří v tvář drakům dar povzbudí, protože miluje staré pověsti a hrdinské zpěvy, které už také vyšly z módy.

Možná vyšly z módy, ale nezmizely. Tolkiena celý život fascinovalo to, co přežilo: slova, slovní spojení, rčení, dokonce i příběhy a říkanky, které pocházejí z pradávne minulosti, avšak ústně se zcela přirozeně předávají dál, často zkomolené a obecně nerozpoznané, až do moderní doby, kterou zažíváme. Příkladem jsou samozřejmě pohádky, které jsou po staletí udržovány při životě ne učenci, ale babičkami a chůvami. Zrovna tak dětské říkanky. Odkud pocházejí? V Tolkienově „Předmluvě“ vystupuje starý král Cole (vhodně přenesený do učenecké pseudohistorie) a Chrysophylax cituje „Hupity Dupityho“, když se noří zpod mostu. Další dvě dětské říkanky jsou přepsány do podoby básniček o „Muži z Měsíce“ v *Tómovi Bombadilovi*. Právě tak se dochovaly hádanky, které si dávali staří Anglosasové (pořád nám jich zůstává víc než stovka) stejně jako novodobí školáci. A pak lidová rčení, která se vždycky dají předělat – kovář „Sammy Sluníčko“ jich pár takhle převrací v *Sedláku Jiljím*, stejně jako Bilbo v *Pánu prstenů* říká, že „všechno zlato netřpytí se“ –, ale nikdy nezanikají. A co přežívá nejčastěji, jsou jména: lidská i místní. Často pocházejí z dávné minulosti, jejich význam je často zapomenutý, ale stále jsou všudypřítomná. Tolkien byl přesvědčen, že dávná hrdinská jména přetrvávala i ve jménech spjatých s jeho vlastní rodinou, a k napsání *Sedláka Jiljího* jej musela inspirovat mimo jiné touha „vysvětlit“ buckinghamshireská místní jména Tame a Worminghall (v českém překladu Vochočův Újezd a Drakonín).

To největší, co přežívá, jsou ovšem mýty a ta nejdůležitější pomsta v *Sedláku Jiljím* je pomsta mýtického na všednodenním. Kdo má totiž rozhodnout, co je co? Jsou to mladí a naivní draci, kteří dojdou k závěru: „Takže rytíři jsou pohádka!... To jsme si vždycky mysleli.“ Jsou to naivní přecivilizovaní dvořané, kteří dávají přednost sladkému, lep-kavému falešnému dračímu chvostu před Skutečným chvostem. Potomci dvořanů (naznačuje Tolkien) nakonec skutečnost nahradí svými mdlými imitacemi i ve fantazii, přesně jako ji nahradí kuchař Bluma v *Kováři z Velké Lesné* svou žalostně pokleslou představou královny víl a samotné Pohádkové říše. Jiljí jedná pevně a spravedlivě s králem, s dvořany i s drakem, ačkoli bychom neměli zapomenout na pomoc, kterou dostává od faráře – učence, který vyváží všechny ostatní –, a od neopě-vované hrdinky příběhu, šedivé kobyly. Ta vždycky věděla, co má dě-lat, dokonce i když se ušklíbala nad Jiljího zbytečnými ostruhami. On přece nepotřeboval předstírat, že je rytíř.

I *Dobrodružství Toma Bombadila* vděčí za svou existenci pobídce z Tol-kienovy rodiny. V roce 1961 navrhla Tolkienovi jeho teta Jane Neaveová, že by mohl vydat malou knížečku o Tomovi Bombadilovi, kterou by si lidé jako ona mohli dovolit kupovat jako vánoční dárek. Tolkien zarea-goval tím, že shromáždil hrst básniček, které napsal během uplynulých víc než čtyřiceti let. Většina z oněch šestnácti básní vyšla tiskem, někdy ve velmi obskurních publikacích, ve dvacátých a třicátých letech, ale v roce 1962 Tolkien využil příležitosti a důkladně je zrevidoval. V té době už byl *Pán prstenů* zveřejněn a velmi známý, a tak Tolkien udělal to, co Nimral se svými ranějšími obrazy: vložil tyto rané skladby do cel-kového rámce té větší. Opět si pomohl rolí učeného vydavatele, tento-krát někoho, kdo má přístup k Červené knize Západní marky, hobití kompilace, jež byla údajně pramenem *Pána prstenů*, a rozhodl se tento-krát nevydat hlavní příběh, ale „marginálie“ – to, co středověcí písaři skutečně často psávali na okrajích svých oficiálnějších děl.

Tato pomůcka umožnila Tolkienovi zařadit i básně, které zjevně byly prostý žertík, například číslo 12, „Kočka“, kterou napsal až v roce 1956 pro svou vnučku Joannu, nebo básně, které nijak nesouvisely se Stře-dozemí, například číslo 9, „Mňoukalové“, původně zveřejněné v *Oxford*

Magazine na rok 1937 s podtitulem „Verše navozené pocity během čekání, až se otevřou dveře Význačné akademické osobnosti“, nebo básně, které se Středozemí souvisely, ale nyní uváděly Tolkiena do rozpaků. Například číslo 3, „Toulky“, bylo napsáno nejméně před třiceti lety a pak revidováno, takže se z něho stal zpěv přednesený Bilbem v *Pánu prstenů*, ale jména v něm neodpovídala Tolkienovým stále propracovanějším elfským jazykům. Tolkien v roli vydavatele tudíž vysvětluje, že báseň je sice Bilbova, ale musel ji napsat nedlouho poté, co se usadil v Roklince, když ještě mnoho nevěděl o elfské tradici. Když skládal verzi z *Pána prstenů*, byl už poučenější, ovšem Chodec se stále domníval, že se do toho neměl pouštět. Několik jiných básní, například dvě básně o obrech, číslo 7 a 8, nebo číslo 10, „Olifant“, jsou připisány Samovi Křepelkovi, což vysvětluje jejich nevážnou povahu. Číslo 5 a 6, dvě básně o Muži z Měsíce, jež obě pocházejí z roku 1923, dokládají Tolkienův zájem o dětské říkanky: podle Tolkienovy představy to jsou úplné dávné básně, jejichž zkomolenými pozůstatky jsou novodobé veršičky pro děti; něco takového muselo být populární v jeho imaginárním Kraji.

První dvě a poslední tři básně ve sbírce však ukazují Tolkiena hlubšího a vážnějšího. Titulní báseň číslo 1 také vyšla v *Oxford Magazine* na rok 1934, ale číslo 2, „Bombadilova plavba“, je možná ještě starší. Tom Bombadil stejně jako Tulák Rover bylo původně jméno hračky Tolkienových dětí, ale záhy se stal jakýmsi obrazem anglického venkova, venkovského lidu a jeho přetrvávajících tradic, postavou pána, dokonce mocného pána, který však nemá potřebu moc uplatňovat. V obou básních je Tom neustále ohrožován, vážně Hrobní příšerou, žertovně vydráčkem a hobity, kteří se mu trefují šípy do klobouku, zlobí ho i střízlík, ledňáček a opět hobiti. Nezůstává nic dlužen a přidá ještě něco nádavkem, ale zatímco první báseň končí vítězstvím a spokojeností, druhá končí pocitem ztráty: Tom se nevrátí.

Poslední tři básně jsou podstatně přepracovány ze starších původních verzí a tematicky jsou nyní mnohem temnější. „Poklad“ (původně z roku 1923) popisuje vášně, kterou Tolkien v *Hobitovi* nazývá „dračí nemoc“, chamtivost a touhu vlastnit, které postupně přemohou elfa, trpaslíka, draka i hrdinu a dovedou je k smrti, tak jako Thorina Pavězu v *Hobitovi* a krále elfů Thingola „Šedopláště“ v *Silmarillionu*. „Poslední

lod“ ukazuje Tolkiena váhajícího mezi dvěma podněty: na jedné straně touhou uniknout smrtelnosti a odcestovat do Zemí neumírajících jako Frodo, na druhé straně vědomím, že je to nejen nemožné, ale koncem konců nežádoucí: správné je vrátit se a prožít svůj život, jako Sam Křepelka. Správné to snad je, ale jak shledává Arwen, jestliže není možné tu volbu zvrátit, chutná hořce. „Mořský zvon“ nám připomíná, proč je Nebezpečná říše nebezpečná. Ti, kdo do ní putovali jako mluvčí básně, vědí, že jim nebude dovoleno tam zůstat, ale když se vrátí, zavalí je pocit ztráty. Jak říká Sam Křepelka o Galadriel, obyvatelé Pohádkové říše to mohou myslet dobře, ale přesto jsou pro obyčejné smrtelníky nebezpeční. Ti, kdo se s nimi setkají, už možná nebudou nikdy takoví jako dřív. Podle Tolkiena v roli fiktivního vydavatele by sice ten, kdo v básni mluví, neměl být ztotožňován se samotným Frodem, ale hobití písař, který báseň nazval „Frodův sen“, vyjadřoval bázeň, kterou v Kraji vzbudily ne zcela pochopené události Války o Prsten, stejně jako (ve skutečnosti) Tolkienovy vlastní pocity ztráty a stárnutí.

Tato témata ještě sílí v posledním příběhu, který Tolkien vydal, *Kováři z Velké Lesné*. Začalo to v roce 1964 žádostí jednoho nakladatele, aby Tolkien napsal úvod k novému, ilustrovanému vydání příběhu „Zlatý klíč“ od viktoriánského spisovatele George MacDonalda. (Tolkien příběh pochválil skoro o dvacet let dříve ve svém eseji „O pohádkách“.) Tolkien souhlasil, dal se do práce na úvodu a po několika stránkách začal svou argumentaci o nečekaném působení Faërie dokládat historií o kuchaři, který se chystá upéct dort na dětskou oslavu. V tu chvíli však práci na úvodu přerušil (a už se k ní nevrátil) a místo toho napsal příběh. Propracovanou verzi přečetl 28. října 1966 početnému posluchačstvu v Oxfordu a příští rok příběh vydal.

Název je téměř bezostyšně obyčejný, ještě víc než *Sedlák Jiljí z Oujezda*, a Tolkien sám poznamenal, že připomíná staromódní poučný příběh pro školáky. Místní jméno Lesná (anglicky „Wooton“) je sice v Anglii naprosto obyčejné, ale má svůj význam, jako jej mívala všechna jména. Znamená „vesnice v lese“ a hned druhá věta potvrzuje, že byla „mezi stromy“. Hvozdy byly pro Tolkiena důležité, opakovaně se vracely od Temného hvozdu po Fangorn, a jedním z jejich vracejících se

(a realistických) rysů bylo, že v nich lidé bloudí a ztrácejí cestu. Člověk cítí, že tohle platí o obyvatelích Velké Lesné, aspoň o většině z nich: trochu samolibí, snadno uspokojení, a jejich hlavním zájmem je jíst a pít. To nejsou úplně špatné vlastnosti, ale omezené. Výjimkou je kovář. Na dětské slavnosti, která se ve vsi koná jednou za čtyřicet let, spolkně hvězdičku a tato hvězdička je jeho vstupenkou do Pohádkové říše, Faërie (Tolkien zde píše „Faery“). Příběh sleduje kovářův život, líčí něco z toho, co viděl a zažil v Pohádkové říši, ale také nás provádí opakujícími se slavnostmi až do chvíle, kdy se kovář musí hvězdičky vzdát a nechat ji zapéct do dortu pro jiné dítě, které po něm bude následovat. Když kovář naposled odchází z Pohádkové říše, ví, že „nyní jeho cesta vede zpět, kde všechno ztratí“. Je ve stejném postavení jako mluvčí „Mořského zvonu“ (i když to přijímá smířeněji). Příběh je „rozloučením s Pohádkovou říší“.

Neznamená to, že byl kovářův život nezdarem. Vstupenka do Jiného světa z něj v tomto světě udělala lepšího člověka a jeho život přispěl v Lesné k oslabení „železného kruhu známého“, řečeno se samotným Tolkienem, „nerozbitného kruhu přesvědčení“, že všechno, co stojí za to znát, už je známo. Hvězdička rovněž přechází dál, nečekaným způsobem, a tak to bude i nadále. Moc všednosti však zůstává silná a ústřední konflikt příběhu se odehrává mezi Alfem – vyslancem z Pohádkové říše do skutečného světa, stejně jako je kovář návštěvníkem v opačném směru – a předešlým mistrem kuchařem ve vesnici, který se jmenuje Bluma. Bluma v sobě shrnuje velkou část toho, toho, co Tolkien neměl rád ve skutečném životě: je smutné, že sám má tak omezenou představu o Pohádkové říši, o čemkoli, co leží za hranicemi všednodenního světa vesnice hluboko v lesích, ale neomluvitelné je to, že popírá možnost existence nějakého fantastičtějšího světa a snaží se děti udržet při své vlastní přizemnosti. Dort má být podle jeho představy sladký a lepkavý a víly jsou v jeho představě mdle hezoučké. Proti tomu stojí kovářova vidění udatných elfských bojovníků, jak se vracejí z bitev na Temných pomezích, Králova stromu, divokého vichru a plačící břízy, tančících elfích dívek. Blumu jeho učedník Alf, když se zjeví jako král Pohádkové říše, na konci zastraší, ale jeho názor nezmění. V příběhu mu patří poslední slovo: většina obyvatel Lesné je ráda, když Alf odejde, a hvězdička

opustí kovářovu rodinu a vstoupí do Blumovy. Pokud kovář a Alf a Pohádková říše přece jen něco dokázali, projeví se to až za dlouho. Ale možná to právě tak má být.

Totíž v tomto světě. V *Listu od Nimrala* předkládá Tolkien svou vizi světa někde jinde, kde je prostor pro Středozem, Pohádkovou říši a všechny ostatní touhy srdce. Příběh je sice jakousi „božskou komedií“ a končí smíchem otřásajícím svět, začal však pocitem strachu. Tolkien v nejednom dopise vyprávěl, že se mu celý příběh zjevil ve snu a že jej okamžitě zapsal někdy mezi roky 1939 a 1942 (podání se různí). Je to ještě věrohodnější proto, že to byl tak výrazně úzkostný sen, jaké přepadají nás všechny. Studentům před zkouškou se zdá, že ji zaspali, akademikům před veřejnou přednáškou se zdá, že přišli na pódium s prázdnými rukama a prázdnou hlavou, a strach v jádru „Listu od Nimrala“ je zjevně ten, že *nedokončí svou práci*. Nimral ví, že má stanovenou lhůtu – zjevně je to smrt, cesta, na kterou se musíme vydat všichni, a zoufale touží dokončit obraz, ale stále to odkládá a odkládá, a když se konečně pustí do práce, nejprve ho připraví o čas něco, co nemůže odmítnout, pak onemocní a pak přijde inspektor, odsoudí jeho malbu jako kus hadru, a když se o to Nimral začne přít, objeví se Kočí a oznámí mu, že musí okamžitě odjet a vzít si jen to nejnnutnější. I tento uzlík zapomene ve vlaku, a když se pro něj vrací, vlak je pryč. Tento sen o přívalu neblahých událostí je až příliš povědomý. V Tolkienově případě je také snadno představitelný. V roce 1940 už přes dvacet let pracuje na „Silmarillionu“ a nevyšlo zatím nic než pár básniček a „odbočka“ *Hobit*. Od Vánoc 1937 píše *Pána prstenů* a také mu to jde pomalu. Pracovnu má plnou náčrtů a revizí. Je snadné uhadnout, že i jemu, stejně jako většině profesorů, připadá spousta jeho administrativních povinností jako rozptylování, i když si Nimral (a možná Tolkien sám) provinile uvědomuje, že se dá rozptýlit snadno velmi snadno a špatně využívá čas.

Soustředění a využívání času se Nimral musí učit v Robotárně, kterou většina kritiků chápe jako jistou verzi očištění. Jeho odměnou je, když zjistí, že v onom Jiném světě se sny stávají skutečností: zjeví se před ním jeho Strom, lepší, než jak jej kdy maloval, dokonce lepší, než si jej představoval, a za ním les a hory, které si teprve představovat začínal.

Přesto je tu prostor pro další vylepšování a na něm musí Nimral pracovat spolu se svým sousedem Farským, který mu ve skutečném životě připadal jen jako příčina rozptylování. To, co z jejich společné vize vznikne, uznají jako něco blahodárně léčivého dokonce i Hlasy, které soudí lidské životy. I to je však pouhý úvod k větší vizi, o jaké se mohou smrtelníci jen dohadovat. Každý ovšem musí někde začít. Královna víl v *Kováři* říká: „Snad je lepší panenka než na Pohádkovou říši vůbec nevzpomínat“, a lepší je Pohádková říše než vůbec nemít vědomí něčeho, co přesahuje všední, každodenní svět.

„List“ má přece dva konce, jeden v onom Jiném světě a jeden ve světě, který Nimral opustil. V Jiném světě to končí radostí a smíchem, ale ve skutečném světě jsou naděje i památka zničeny. Nimralův velký obraz Stromu použili jako záplatu na děravou střechu, jeden list z něj se dostal do muzea, ale i to shořelo a Nimral byl nadobro zapomenut. Poslední slova, která o něm někdo řekne, jsou: „Netušil jsem, že maloval“, a zdá se, že budoucnost patří lidem jako radní Kráčmera s jeho názory na praktické vzdělání a – vzpomeňme, že jde o příběh nejpozději z počátku čtyřicátých let – na odstranění nežádoucích živlů ze společnosti. Pokud pro nás existuje nějaké narovnění, říká Tolkien (a zdůrazňuje, že Nimral to slovo používá „úplně doslovně“), že to bude „dar“. Jiné slovo pro „dar“ je „milost“.

„List od Nimrala“ tedy končí zároveň tím, co Tolkien v eseji „O pohádkách“ nazývá „dyskatastrofou“, „smutkem a nezdarem“, a tím, co považuje za „nejvyšší funkci“ pohádky a *evangelia*, biblickou „dobrou zprávou“, totiž „eukatastrofou“, „náhlým radostným obratem“, „náhlou a zázračnou milostí“, s jakou se člověk setkává u Grimma, v moderní pohádce, a především v Tolkienových vlastních „Příbězích z nebezpečné říše“. Ve středoanglické básni *Sir Orfeo*, kterou Tolkien redigoval v letech 1933–34 (jako anonymní leták, jehož se příznačně dochovalo stěží pár výtisků) baroni utěšují správce, kterému právě sdělili, že je jeho pán mrtev, a říkají mu: Tak to prostě chodí a nedá se tomu zabránit, nebo, jak Tolkien přeložil poslední verš podle posmrtného vydání překladu z roku 1975, „smrt člověka člověk nenapraví“. Baroni jsou soucitní, myslí to dobře, a především jsou rozumní: tak to prostě chodí. Ale báseň